

Трендови во концентрацијата на пазарите на осигурување во Источна Европа

Антонио Крстаноски
Факултет за туризам и угостителство, Охрид, Македонија
krstanoskia@yahoo.com

Апстракт

Овој труд ги истражува трендовите во концентрацијата на пазарите на осигурување во Источна Европа. Периодот на анализа од 2010 до 2020 година вклучува значајни настани, како што се, должничката криза во Европската Унија (ЕУ) 2011-2012, воведувањето на новата директива Солвентност 2 во ЕУ (2016) и почетокот на Ковид-19 кризата (2020). Анализата покажува дека концентрацијата на пазарите на осигурување во Источна Европа значајно опаѓа во периодот пред и по воведувањето на Солвентност 2, особено во рамките на групата на земји со историски повисока концентрација на пазарите на осигурување. Сепак, во периоди на кризи, како што се должничката криза во 2012 година и Ковид-19 кризата, пазарната концентрација се зголемува што укажува дека поконцентрираните пазари се постабилни во периоди на неизвесност поради издржливоста на поголемите компании. Дополнително, два фактори, економската развиеност и квалитетот на регулативата, се клучни за зголемување на конкурентност на пазарите на осигурување во Источна Европа.

Клучни зборови: пазар на осигурување, концентрација, Источна Европа

Вовед

Пазарите на осигурување во Источна Европа се карактеризираат со значајна разноликост во поглед на ефикасноста и структурата на националните осигурителни индустрии. Пазарната структура заедно со останатите предности специфични на географската локација играат клучна улога во привлекувањето на мултинационални компании на локалните пазари (Outreville, 2008). Доминантното учество на мултинационалните компании на пазарите за осигурување во Источна Европа ја потенцира важноста на овие пазари во рамките на фрагментираниот европски пазар. Источноевропските пазари на осигурување имаат неколку карактеристики: прво, поради релативната неразвиеност бележат значајни стапки на раст во последните декади; второ, структурата на осигурителните пазари во Источна Европа е средно до високо концентрирана со значајни разлики помеѓу земјите во регионот; трето, овие пазари во текот на претходните две декади поминуваат низ интензивна дерегулација (Pue, 2005) и дел од нив се усогласени со директивите Солвентност 1 и Солвентност 2; и конечно, регионот се карактеризира со релативно ниска осигурителна култура (Pue, 2005). Деретулацијата и усогласувањето со новата директива Солвентност 2 на осигурителните пазари во Источна Европа може значајно да се одрази врз концентрацијата на истите пазари поради можноста за влез на нови компании или излез на постоечките неефикасни компании. Анализата на тенденциите во концентрацијата на пазарите за осигурување на Источна Европа би овозможила осознавање на ефектите на промените на регулативата врз пазарите на осигурување во Источна Европа.

Истражувањето на концентрацијата на пазарите на осигурување во земјите од Источна Европа се врши се со цел да се согледа влијанието на новите трендови и измените на законската регулатива во осигурувањето врз степенот на концентрација на пазарите на осигурување. Имено, прва и најзначајна промена беше влезот на приватниот капитал на осигурителниот пазар, бидејќи се до почетокот на 1990-тите, осигурителните пазари на земјите од Источна Европа беа високо концентрирани, што значи дека на пазарот работеа една или само неколку државни осигурителни компании, со пазарен удел на водечката компанија повисок од 90%. Влезот на нови компании во осигурителниот сектор доведе до намалување на концентрацијата и зголемување на конкуренцијата. Втората значајна промена се рефлектира во зголемување на бројот на осигурителни компании, така што монополскиот пазар кој ги карактеризираше сите земји беше заменет со олигополски пазар. Следната промена се однесува на вкупниот прогрес на пазарот, мерено не само според бројот на компании кои работат на него, туку и според бруто полисираната премија. Исто така, значајни правни промени предизвика донесувањето на директивата – солвентност II врз секторот осигурување, која настојува да обезбеди единствен, заеднички пазар на осигурување преку хармонизирани законски акти, чија главна цел е адекватна заштита на осигурениците, како во државите членки на ЕУ, така и во државите кои не се нејзини членки.

Целта на овој труд е да ги испита трендовите во концентрацијата на пазарите на осигурување во Источна Европа. Периодот на анализа од 2010 до 2020 година вклучува значајни настани, како што се, должничката криза во Европската Унија (ЕУ) 2011-2012, воведувањето на новата директива Солвентност 2 во ЕУ (2016) и почетокот на Ковид-19 кризата (2020). Податоците за бруто полисираната премија за 28 земји ги собираме од извештаите на медиумската агенција XPRIMM и пресметуваме два индикатори за концентрација на пазарите на осигурување, херфиндал-хиршман индекс и учеството на

првите три компании според генерирањето бруто полисирана премија. Дополнително, ги надополнуваме податоците со две дополнителни променливи, индексот на квалитет на регулативата и реалниот БДП по жител, со цел да ја анализираме поврзаноста на пазарната концентрација со економската и институционалната развиеност. Вршме дескриптивна и темпорална анализа на агрегатно и на ниво на индивидуални пазари со цел да ги утврдиме главните тенденции во концентрацијата на пазарите на осигурување во Источна Европа.

Овој труд придонесува кон постоечката литература во два домени. Најпрво, постоечката литература се фокусира на одредени под региони од Источна Европа при анализата на стабилноста и структурата на пазарите на осигурување. На пример, Puc (2000) ја анализира еволуцијата на пазарите на осигурување во Централна-Источна Европа и земјите од поранешниот Советски Сојуз. Turigic et al. (2008) ги истражува тенденциите во концентрацијата на селектирани пазари на осигурување во Централна-Источна Европа, додека Njegomir et al. (2011) ја анализира релацијата помеѓу либерализацијата, концентрацијата и профитабилноста на пазарите на осигурување на просторите од поранешна Југославија. Овој труд прави екстензивна анализа со тоа што опфаќа 28 земји од Источна Европа за периодот 2010-2020 година. Дополнително, овој труд се надоврзува на литературата која ја истражува поврзаноста помеѓу структурата и стабилноста на пазарите на осигурување (e.g., Janku and Badura, 2021; Shim, 2017). Овој труд дискутира како концентрацијата на пазарите на осигурување еволуира низ различни кризни и системски промени како што се должничката криза во ЕУ, воведувањето на Солвентност 2 и Ковид-19 кризата.

Трудот е организиран на следниот начин: вториот дел вклучува преглед на литературата поврзана со пазарите на осигурување на Источна Европа и нивните карактеристики; третиот дел ги опишува податоците, изворите на податоци и користените методи на анализа; четвртиот дел ги прикажува резултатите и обезбедува дискусија поврзана со тенденциите во концентрацијата на пазарите на осигурување во Источна Европа; конечно, последниот дел е резервиран за заклучоци.

Преглед на литература

Пионерските истражувања за осигурителната индустрија во земјите од Источна Европа биле спроведени од страна на Rogers (1986), Marbacher and Furrer (1990) и Rogers et al. (1988) кои утврдиле дека на земјите од овој регион им недостасува осигурителна култура. До почетокот на 1990-тите, пазарите на осигурување во земјите од Источна Европа се карактеризираа со низок развој и висока концентрираност. Слабата развиеност на пазарите на осигурување во земјите од Источна Европа се согледувала преку малиот број на осигурителни компании кои работеле, тесната палета на понудени осигурителни услуги за клиентите, малиот опсег на потенцијални осигуреници и слично, што резултирала со тоа во вкупната премија од осигурувањето да доминира премијата главно од задолжителните видови на неживотното осигурување, додека стимулации за развој на животното осигурување речиси и да не постоеле. Граѓаните не биле привлечени кон доброволно осигурување поради нивниот низок животен стандард, недоволната информираност за придобивките од таквото осигурување, како и лошото искуство во врска со наплатата на побарувањата за оштета. Од друга страна пак, високата

концентрираност на пазарите на осигурување во земјите од Источна Европа значи дека на пазарот работеле само неколку државни осигурителни компании, а државата, најчесто, обезбедувала осигурителни услуги преку една осигурителна компанија, која практично уживала монополска позиција и чија пазарна позиција била речиси целосно неоспорена. Непостоењето на конкуренција значело и немање мотив кај осигурителните компании да бидат иновативни, да ги усовршуваат и да воведуваат нови осигурителни услуги, односно да се трудат да бидат поуспешни во своето работење (Schmögnerova, 1991). Освен тоа, бидејќи државните осигурителни компании биле главно големи, а приватната сопственост не била дозволена, истите биле неефикасни во своето работење поради тоа што максимизирањето на профитот не била деловна цел.

Политичките и економските промени, како што се воведување на нови регулативи и измена на веќе постоечките законски прописи од областа на осигурувањето во избраниот регион, вклучувајќи го и подобрувањето на системот на супервизија врз деловната активност на осигурителните компании, иницирани на крајот на 1980-тите поставија реални основи за развој и проширување на осигурувањето. Намалената владина контрола врз економијата, овозможувањето на приватна сопственост, претприемачките иницијативи, а со тоа и одговорноста преку зголемената грижа на поединците за активностите што порано ги обезбедуваше државата преку социјалното осигурување, резултира со укинување на државниот монопол, со што беше создаден слободен пазар на осигурување и можност за влез на приватен капитал на осигурителниот пазар. Покрај влезот на нови домашни компании, зголемената конкуренција на осигурителниот пазар беше резултат и на зголемениот прилив на странски капитал во осигурителниот сектор бидејќи новите закони овозможија влез на странски осигурителни компании, што пак доведе до намалување на концентрацијата и зголемување на конкуренцијата на пазарот. Високото ниво на интерес за влез на осигурителниот пазар може да се објасни пред се со фактот дека ова е високопрофитабилен сектор и пазар со огромни можности за проширување. Конечно, ваквото зголемување на бројот на осигурителни компании беше резултат и на ниските бариери за влез на пазарот.

Пазарите на осигурување во Источна Европа се карактеризираат со ниска развиеност и висока концентрација. Осигурувањето како индустрија значително подоцна почна да се развива за разлика од западните земји. Во првите децении по падот на социјализмот во оваа регија, осигурувањето беше практички монопол на државните компании. Но со приватизацијата на економиите и со пристапувањето на земјите во ЕУ, дојде до отварање на пазарот за приватни компании. Одличен пример за ова е случајот на Полска, каде во период од 1990 – 2010 година беа приватизирани повеќе од 90% од државните осигурителни компании.

Со приватизацијата и либерализацијата на пазарот на осигурување во Источна Европа, се создаде поволна средина за влегување на странски инвеститори и компании. Со зголемување на конкурентниот притисок, пазарот се отвори за појавување на нови играчи и се зголеми квалитетот на услугите и производите на пазарот. Приватизацијата и либерализацијата беа дел од реформата на финансискиот сектор, која имаше за цел зголемување на надзорот и управувањето на пазарот. Во текот на либерализацијата, беа отстранети законските бариери кои ја ограничуваа конкуренцијата, што создаде можности за нови компании да се појават на пазарот и да ја променат структурата на пазарите за осигурување.

Податоци и методи

Со цел да ја анализираме динамиката на пазарната концентрација на пазарите од Источна Европа, собираме податоци за износот на бруто полисирани премии на ниво на компании за 28 земји од Источна Европа за периодот 2010-2020 користејќи ги базите и извештаите за осигурителната индустрија на XPRIMM.¹ Дополнително, ја надополнуваме базата со два индикатори, реалниот БДП по жител како индикатор за економска развиеност, и индексот на квалитет на регулативата како индикатор за развиеност на регулативата, за истиот сет на земји користејќи ја базата на Светска банка.² Табела 1 ја прикажува листата на земји вклучени во примерокот.

Табела 1: Листа на земји

Белорусија	Црна Гора	Казакстан
Естонија	Србија	Грузија
Молдавија	Словенија	Хрватска
Македонија	Узбекистан	Словачка
Романија	Чешка	Полска
Бугарија	Киргистан	Кипар
Украина	Русија	Босна и Херцеговина
Унгарија	Турција	

Дефинираме два индикатори за пазарна концентрација, Херфиндал Хиршман индекс и учеството на бруто полисираната премија на првите три компании за осигурување во вкупната премија на пазарот. Херфиндал Хиршман индексот претставува збир на квадратите на учествата на премиите на секоја компанија во вкупните премии на пазарот. Помала вредност на двата индикатори за пазарна концентрација означуваат поконкурентни пазари. Пресметаните индикатори за пазарна концентрација ги вкрстуваме со индикаторите за економска развиеност и развиеност на регулативата со цел да идентификуваме различни групи на земји и да ја анализираме поврзаноста на концентрацијата со економската и институционалната развиеност на земјите во Источна Европа.

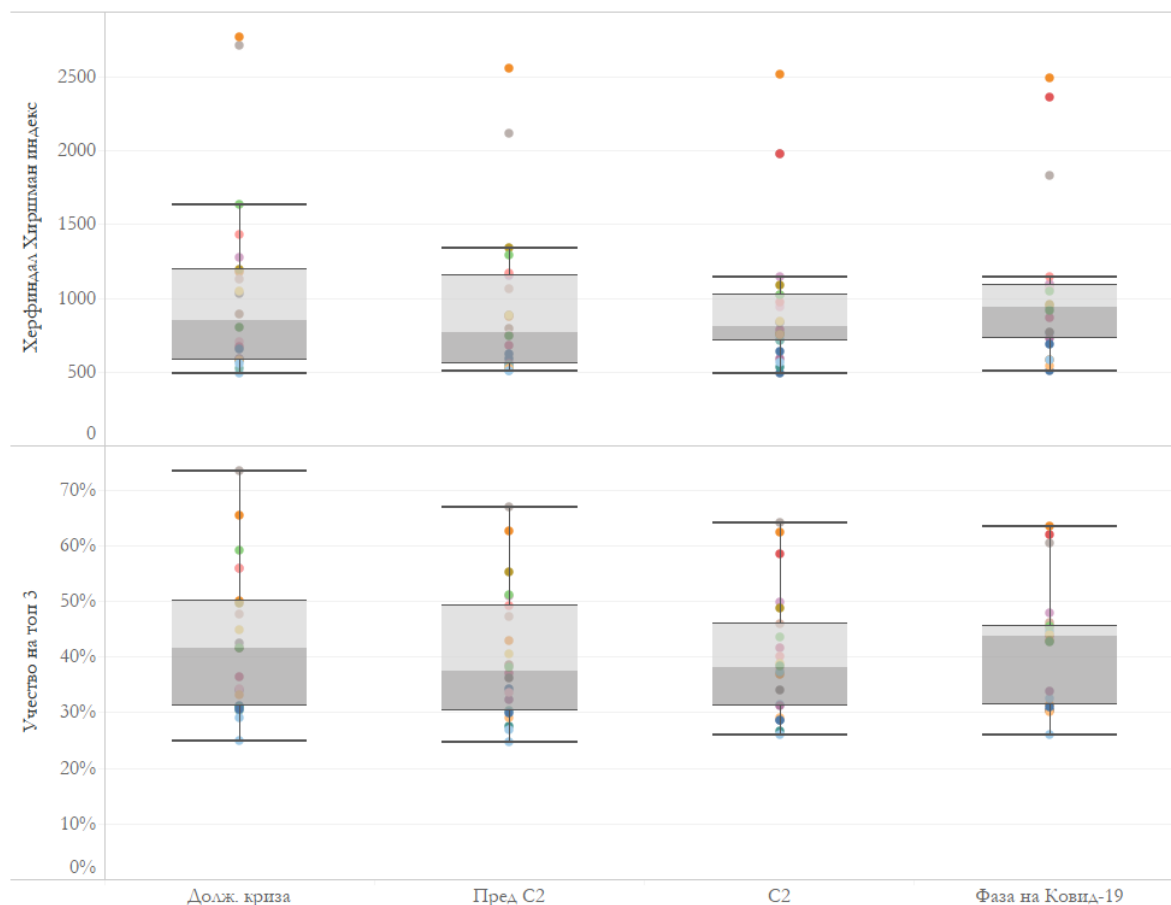
Дополнително, вршиме темпорална анализа со поделба на примерокот на подпериоди. Периодот на анализа опфаќа клучни настани за европската осигурителна индустрија. Најпрво, должничката криза во ЕУ (2011-2012) имаше значаен импакт врз финансискиот (банкарскиот) сектор што значајно се прелеа врз осигурителната индустрија. Потоа, следуваше мирен период во кој регулаторите ја подготвуваа европската осигурителна индустрија за имплементација на новата директива Солвентност 2 (2013-2015), додека од 2016 година официјално стапи на сила новата директива што потенцијално би можела да предизвика шокови на пазарите на осигурување ширум Европа. Конечно, последниот подпериод ја вклучува пандемиската 2020 година, односно почетокот на Ковид-19 кризата која имаше значаен импакт не само врз осигурителната индустрија туку и врз економиите ширум светот.

¹ Податоците за премиите изразени во евра според тековниот курс на размена. Повеќе за изворот на податоци на <https://www.xprimm.com/About-us-42.htm>

² Ја користиме платформата DataBank (<https://databank.worldbank.org/>) од Светска банка за извлекување податоци за избраните индикатори.

На Графикон 2 е прикажана дисперзијата на концентрацијата на пазарите на осигурување во земјите од Источна Европа во четирите најзначајни периоди, како што се, должничката криза во Европската Унија (2011–2012), воведувањето на новата директива Солвентност 2 во ЕУ (2016) и почетокот на Ковид–19 кризата (2020). Како што можеме да забележиме од графиконот, во периодот на должничката криза постои најголема дисперзија во концентрација на пазарите на осигурување во испитуваните земји. Во следниот период, после должничката криза, дистрибуцијата се стеснува, а тоа значи дека сите пазари конвергираат кон поголема конкурентност. Во периодот на новата директива Солвентност 2, од самиот графикон е евидентно дека пазарите на осигурување во земјите од Источна Европа стануваат поконкуренти во споредба со претходните периоди, што значи дека постои конвергенција на поконцентрираните пазари кон поконкурентни пазари. Таквата тенденција на премин кон поконкурентни пазари се задржува се до почетокот на Ковид–19 кризата, кога доаѓа до мала дестабилизација, односно нарушување на тој прогрес и враќање кон поконцентрирани пазари, што се должи на фактот дека за време на криза концентрираните пазари се постабилни.

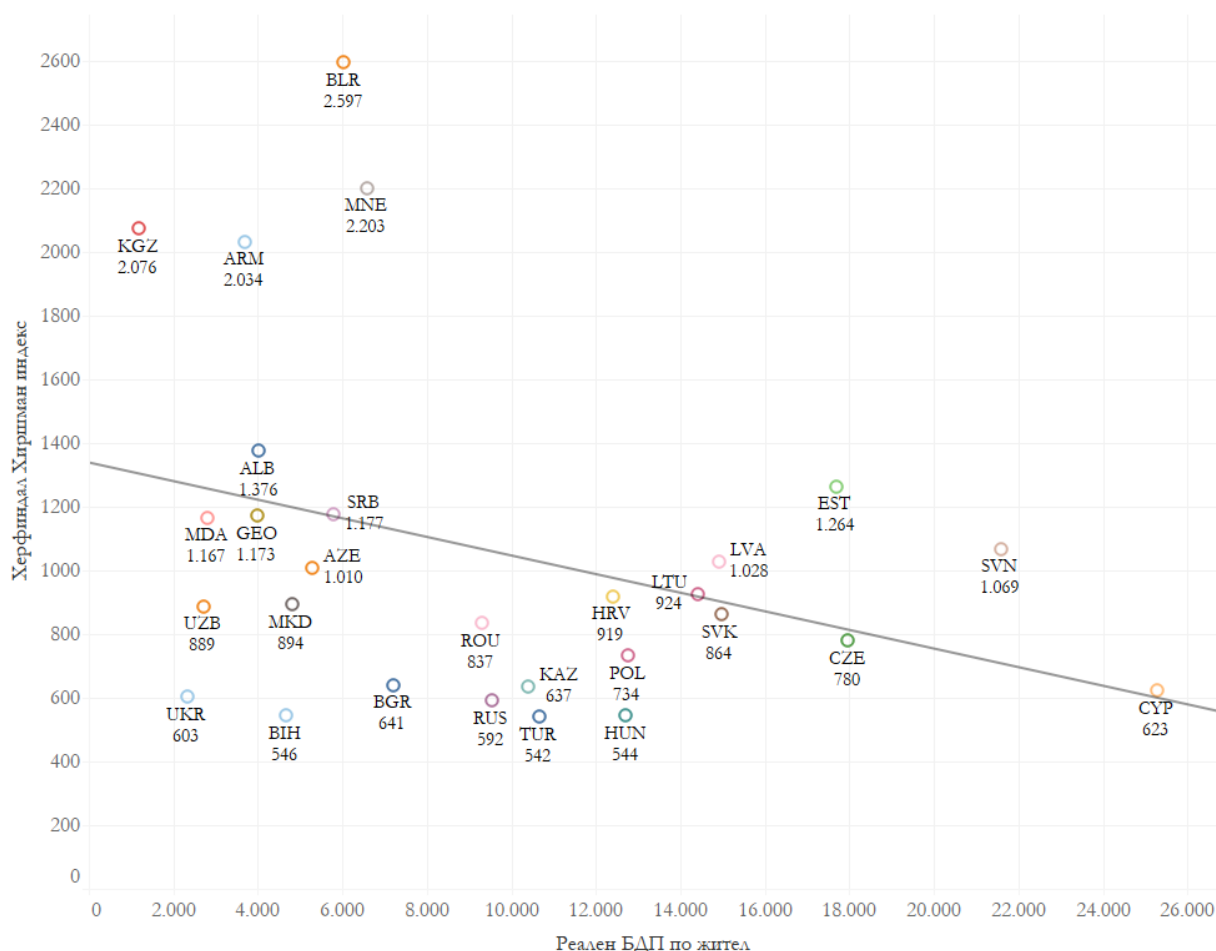
Графикон 2: Дистрибуција на индикаторите за концентрација по подпериоди

Пресметки на авторот врз основа на податоци од XPRIMM

Графикон 3 го прикажува БДП по жител (на X оската) и Херфиндал Хиршман индексот (на Y оската). Се забележува дека постои негативна корелација помеѓу нивото на развиеност на економијата и степенот на концентрација на пазарот на осигурување. Земјите со понизок БДП имаат повисок Херфиндал Хиршман индекс, односно се со висока концентрација како Киргистан, Ерменија, Белорусија и Црна Гора. Иако БДП игра значајна улога за конкурентноста на пазарот, не е пресуден, бидејќи земјите како Украина, Македонија, БиХ имаат понизок БДП имаат конкурентен пазар.

Графикон 3: Врската помеѓу БДП по жител и концентрацијата на пазарите за осигурување во Источна Европа (просечни вредности за периодот 2011-2020)

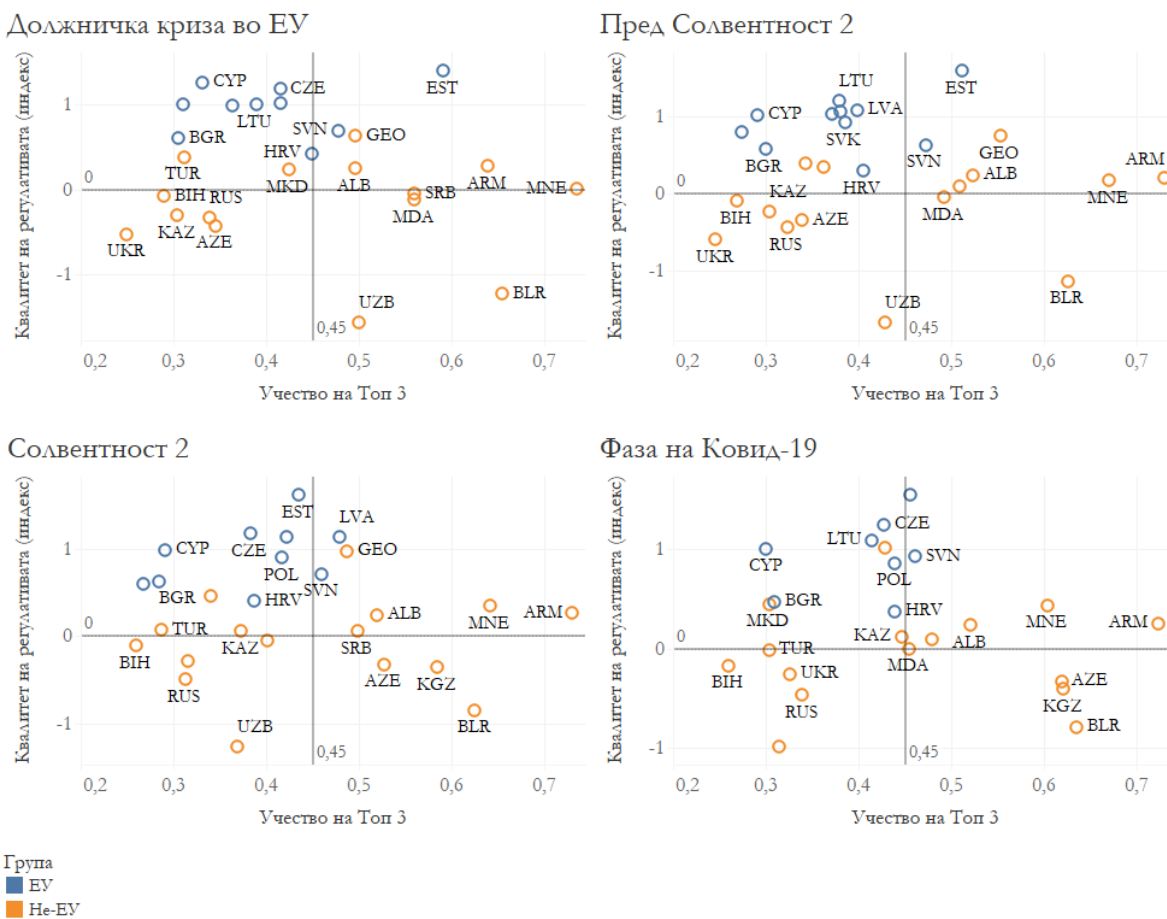

Пресметки на авторот врз основа на податоци од XPRIMM

На последниот графикон е прикажана релацијата помеѓу индикаторот за учеството на бруто полисираната премија на првите три компании за осигурување во вкупната премија на пазарот со индикаторот за развиеност и квалитет на регулативата со цел да идентификуваме различни групи на земји и да ја анализираме поврзаноста на концентрацијата со институционалната развиеност на земјите во Источна Европа. Исто така, анализата ја правиме преку поделба на примерокот на подпериоди. Очекуваме во земјите каде што квалитетот на законската регулатива е подобар да имаат поконкурентни пазари на осигурување. Кај секој анализиран период, во горниот лев квадрант од

графиконот се сместени земјите со квалитетна законска регулатива и конкурентни пазари на осигурување; во горниот десен квадрант од графиконот се сместени земјите со квалитетна законска регулатива и помалку конкурентни пазари на осигурување; во долниот лев квадрант од графикот се сместени земјите со низок квалитет на законската регулатива и конкурентни пазари на осигурување; а во долниот десен квадрант од графикот се сместени земјите со низок квалитет на законската регулатива и концентрирани пазари на осигурување. Според ситуацијата прикажана на графиконите, очекувано е тоа што земјите кои се членки на ЕУ и кои се карактеризираат со висок квалитет на законската регулатива да имаат конкурентни пазари на осигурување. Но, таквата ситуација е нарушена како резултат на Ковид-19 кризата кога, особено земјите кои биле членки на ЕУ, мигрираат кон концентрирани пазари, што е и очекувано за време на криза бидејќи концентрираните пазари се постабилни.

Графикон 4: Квалитетот на регулативата и пазарната концентрација по подпериоди (просечни вредности)

Пресметки на авторот врз основа на податоци од XPRIMM

Заклучок

Овој труд ги истражува трендовите во концентрацијата на пазарите на осигурување во Источна Европа. Периодот на анализа од 2010 до 2020 година вклучува значајни настани, како што се, должничката криза во Европската Унија (ЕУ) 2011-2012, воведувањето на новата директива Солвентност 2 во ЕУ (2016) и почетокот на Ковид-19 кризата (2020). Пазарите на осигурување во Источна Европа се карактеризираат со значајна разноликост во поглед на ефикасноста и структурата на националните осигурителни индустрии и имаат неколку специфичности: прво, поради релативната неразвиеност бележат значајни стапки на раст во последните декади; второ, структурата на осигурителните пазари во Источна Европа е средно до високо концентрирана со значајни разлики помеѓу земјите во регионот; трето, овие пазари во текот на претходните две декади поминуваат низ интензивна дерегулација и дел од нив се усогласени со директивите Солвентност 1 и Солвентност 2; и конечно, регионот се карактеризира со релативно ниска осигурителна култура. Анализата на трендовите во концентрацијата на пазарите на осигурување во Источна Европа дава иницијална слика за влијанието на новите трендови и измените на законската регулатива во осигурувањето врз степенот на концентрација на пазарите на осигурување.

Анализата покажува дека концентрацијата на пазарите на осигурување во Источна Европа значајно опаѓа во периодот пред и по воведувањето на Солвентност 2, особено во рамките на групата на земји со историски повисока концентрација на пазарите на осигурување. Сепак, во периоди на кризи, како што се должничката криза во 2012 година и Ковид-19 кризата, пазарната концентрација се зголемува што укажува дека поконцентрираните пазари се постабилни во периоди на неизвесност поради издржливоста на поголемите компании. Дополнително, два фактори се клучни за зголемување на конкурентност на пазарите на осигурување во Источна Европа. Поголемата економска развиеност на земјите и подобриот квалитет на регулативата се поврзани со поконкурентни пазари на осигурување. Иако пониската концентрација на пазарите на осигурување е карактеристична за земјите од Европската Унија, земјите како Украина, Македонија и БиХ имаат значајна конкуренција на локалните пазари на осигурување покрај понискиот економски развој и полошиот квалитет на регулативата.

Пазарите на осигурување во Источна Европа остануваат релативно неразвиени поради ниската осигурителна култура во регионот. Сепак, зголемувањето на економската развиеност на земјите од Источна Европа може да отвори нови можности за компаниите за осигурување на домашните пазари и да стимулира подиверзифицирани пазарни портфолија. Отворањето на нови можности треба да биде проследено со квалитетна регулатива и соодветна адаптација на регулаторните промени со цел зголемување на конкуренцијата во домашните пазари на осигурување. Воведувањето на Солвентност 2 предизвика значаен шок во однос на пазарите од Источна Европа зголемувајќи ја конкуренцијата во истите. Сепак, зголемената конкуренција може да има дестабилизирачки ефекти во периоди на кризи поради нестабилноста и ранливоста на помалите компании.

Библиографија

- Janku, J., & Badura, O. (2021). Non-linear Effects of Market Concentration on the Underwriting Profitability of the Non-life Insurance Sector in Europe. *Working Papers*, Article 2021/9. <https://ideas.repec.org//p/cnb/wpaper/2021-9.html>
- Marbacher, J., & Furrer, J. (1990). Eastern Europe: hard road from insurance monopoly to market. *Sigma*, No. 5. Zurich: Swiss Re.
- Njegomir, V., Stojic, D., & Markovic, D. (2011). Liberalisation, Market Concentration and Performance In The Non-Life Insurance Industry Of Ex-Yugoslavia. *Economic Thought and Practice*, 20(1), 21–40.
- Outreville, J. F. (2008). Foreign Affiliates of the Largest Insurance Groups: Location-Specific Advantages. *Journal of Risk and Insurance*, 75(2), 463–491. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6975.2008.00268.x>
- Pye, R. B. K. (2000). The Evolution of the Insurance Sector in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union. *William Davidson Institute Working Papers Series*, Article 336. <https://ideas.repec.org//p/wdi/papers/2000-336.html>
- Pye, R. B. K. (2005). The Evolution of Financial Services in Transition Economies: An Overview of the Insurance Sector. *Post-Communist Economies*, 17(2), 205–223. <https://doi.org/10.1080/14631370500104919>
- Rogers, P. P. (1986). *Insurance in the Soviet Union*. Praeger.
- Rogers, P. P., Schronfelder, B., & Schutte, E. (1988). *Insurance in Socialist East Europe*: Praeger.
- Schmögnerova, B. (1991). Privatisation in transition from central planning to a market economy in Czecho-Slovakia. *MOST: Economic Policy in Transitional Economies*, 1(3), 29–37. <https://doi.org/10.1007/BF01102296>
- Shim, J. (2017). An Investigation of Market Concentration and Financial Stability in Property–Liability Insurance Industry. *Journal of Risk and Insurance*, 84(2), 567–597. <https://doi.org/10.1111/jori.12091>
- Tipurić, D., Pejić Bach, M., & Pavić, T. (2008). Concentration of the insurance industry in selected transition countries of Central and Eastern Europe, 1998–2006. *Post-Communist Economies*, 20(1), 97–118. <https://doi.org/10.1080/14631370701865755>